

До спеціалізованої вченої ради Д.35.052.19
у Національному університеті
«Львівська політехніка»
79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Романової Альони Сергіївни «Людина у природно-правовому просторі: інтелігібельний і сенсигібельний виміри», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права

Актуальним запропоноване дослідження є тому, що основною загальноцивілізаційною закономірністю розвитку природно-правового простору є прогресивний рух до щораз більшої свободи і рівності дедалі більшої кількості людей, залучення до цього процесу представників усіх верств і груп суспільства, що породжує, окрім позитивних моментів, непорозуміння і зловживання як свободою, так і повнотою можливостей у царині прав, свобод та обов'язків людини.

Людство як певна соціальна цілісність існувало завжди, але на різних етапах історії воно відрізнялося різним ступенем розвиненості інтегральних соціальних зв'язків. Зараз людство розвивається як соціальна спільнота, що охоплює весь світ, наявне відчуття спільної долі, спільного проживання на одній планеті. Водночас можна відзначити дедалі більшу об'єднаність людства загалом і кожної окремої людської долі. Людство відчуло потребу існування в єдиному людському просторі, котрий охоплює і природно-правовий, і це єдиний простір, в якому панують норми і закони ідеального (гармонійного) співжиття та який люди покликані берегти й охороняти.

Загострення глобальних проблем, таких як тероризм, зміцнення миру, біженці, екологія, призводить до ситуації, коли безпека особистості не гарантується як невіддільна умова безпеки життя в природно-правовому просторі, а це завдання є проблемою всього людства, має глобальний характер. При цьому головним об'єктом безпеки стає людина – її права і свободи.

Актуальність теми дослідження є обґрунтованою та не викликає сумнівів, що підтверджується дисертантом в авторефераті на с. 1, у рукописі дисертації на с. 3-4 та вище викладеними міркуваннями.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами додатково підтверджує наукову доцільність виконання цієї дисертації. Як відзначає дисертант, дисертаційну роботу виконано у рамках наукової тематики: «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356) Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Джерельна база, опрацьована дисертанткою (654 спеціальних і загальних джерел), свідчить про ґрунтовний аналіз обраної тематики. Звичайно, окремі аспекти проблеми досліджувалися рядом учених, але концептуальне дослідження людини у природно-правовому просторі на основі саме інтелігібельного і сенсильного вимірів представлено уперше.

Особливість теми представленого дослідження провокаційно скеровувала дисертантку в русло філософії, соціології та психології. Авторці вдалося уникнути такого спрямування, направивши науковий пошук у філософсько-правове русло, хоча й цілком обґрунтовано, використано міждисциплінарний підхід у вказаному контексті, що сприяло комплексному аналізу проблеми.

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; встановлено зв'язок роботи з науковими програмами; визначено мету і завдання, об'єкт, предмет та методологічний алгоритм дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення його результатів; наведено дані про їх апробацію, про публікації, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Методологія існування людини у природно-правовому просторі» містить три підрозділи, у яких розглянуто погляди вітчизняних і зарубіжних вчених щодо розуміння задекларованої проблематики (с. 16-29 Дисертації), запропоновано методологічний алгоритм пізнання природно-правового існування людини (с. 29-44 Дисертації), та виявлено особливості природно-правової

сутності людини у просторі на основі її природно-правового становлення (с. 44-61 Дисертації).

Розділ 2 «Інтелігібельні закони буття людини у природно-правовому просторі» містить п'ять підрозділів, у яких розкрито природно-феноменологічну сутність права (с. 63-86 Дисертації), метафізичну природу права як його самодостатність (с. 86-103 Дисертації), природно-правовий простір як ідеальний вимір людського існування (с. 103-123 Дисертації), свободу як фундаментальну характеристику буття людини у природно-правовому просторі (с. 123-140 Дисертації), атитюди людини у природно-правовому просторі (с. 140-160 Дисертації). У зазначеному розділі дисертації розкриваються через інтелігібельні (умоосяжні) закони ключові характеристики права і природно-правового простору.

Розділ 3 «Сенсибельна здатність людини усвідомити позитивно-правове поле держави» складається з чотирьох підрозділів, у яких вдало розкрито свободну волю як міру можливої самореалізації людини в державі (с. 163-178 Дисертації), осмислено державу як варіативність соціальної еволюції людини (с. 178-196 Дисертації), проаналізовано природно-правові властивості людини в державі (с. 196-213 Дисертації), розкрито форми гармонійного співіснування людини і держави (с. 213-230 Дисертації).

На основі проведеного дослідження доведено, що держава в процесі функціонування взаємодіє зі сферою права через людину; вони перебувають у двосторонньому зв'язку взаємодії на основі свободи і паритету у відносинах.

Розділ 4 «Філософія поведінки людини у природно-правовому просторі» складається зі семи підрозділів в яких обґрунтовано визначальні чинники правомірного існування людини (с. 232-248 Дисертації), проаналізовано природно-правове самоствердження людини в контексті правомірної поведінки (с. 248-267 Дисертації), розкрито поняття і форми суспільно-правомірної активності людини (с. 267-286 Дисертації) висвітлено правовий ідеал як регулятор правомірної поведінки людини (с. 286-300 Дисертації), окреслено природно-правові особливості мотивації і стимулювання правомірної поведінки людини (с. 300-317 Дисертації), обґрунтовано праволомну поведінку людини як

порушення нормативно-ціннісних стереотипів природного права (с. 317-337 Дисертації), подано правовий вислід деонтологічної діяльності людини у природно-правовому просторі (с. 337-355 Дисертації).

Аналіз філософії поведінки людини у природно-правовому просторі, на основі співвідношення соціологічних, психологічних та юридичних особливостей проблеми, сприяв всебічному дослідженню порушення нормативно-ціннісних стереотипів природного права

Аналіз змісту розділів дисертації, висновків до них та загальних висновків дозволяє підсумувати, що структурна побудова дослідження чітка, логічна, аргументована; розділи сформульовані оптимально вдало; виклад матеріалу – вдумливий і послідовний. Методи й завдання, задекларовані у роботі досягнуто. Висновки характеризуються чіткістю і системністю формулювання та підсумкових тез прикінцевих узагальнень.

Всі теоретичні положення і висновки отримані дисертанткою особисто. Варто відзначити вдале поєднання автором всіх необхідних дослідницьких компонентів, що дозволяє оцінити проведену нею роботу як успішну.

Робота написана науковим стилем, думки викладені логічно. Правильне розуміння об'єкта та предмета дослідження дозволило дисертантці зробити наукову ідею цілісною, обґрунтованою та донести до наукової громадськості власні пропозиції.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації засвідчені актуальністю науково-теоретичного пошуку і доведена авторкою наукової роботи переконливо й об'ємно – із залученням для мотивації вибору емпіричної та методологічної бази дослідження, супроводжуваної ґрунтовним аналізом загального внеску й окремих положень у розробку проблеми вітчизняними вченими і філософами права зарубіжжя в типологічно-парадигматичній перспективі. Визначальною особливістю, що вказує на скрупульозний фаховий підхід до розкриття теми, глибоку наукову виваженість і зрілість дисертаційних студій дослідниці, є ретельний розгляд нею історіографії досліджуваної проблеми за двома сутнісними зрізами: через детальне філософсько-правове та

практично-прикладне обґрунтування поведінки людини у природно-правовому просторі.

Звичайно, в науковій літературі приділялася увага окремим аспектам антропологічного осмислення права, зокрема прав, свобод та обов'язків людини. Новаторство представленої дисертації підтверджується тим, що вона є першим комплексним дослідженням на монографічному рівні інтелігібельних і сенсигібельних особливостей сприйняття, усвідомлення та функціонування людини у природно-правовому просторі. Положення та висновки дисертації значно поглиблюють знання у вітчизняній філософсько-правовій науці, присвяченій антропологічній парадигмі у праві.

Як позитивний момент варто відзначити оригінальний, такий, що відповідає окресленій проблематиці, методологічний інструментарій.

Позитивним моментом роботи є те, що автор розглядає практичний аспект досліджуваної проблеми, а саме – особливості мотивації і стимулювання правомірної поведінки людини як різновиду її деонтологічної діяльності у природно-правовому просторі, що дасть змогу знизити рівень неправомірної поведінки в суспільстві, підвищити ефективність позитивно-правового впливу на всі сфери суспільних відносин.

Позитивним є те, що дисертаційне дослідження пройшло апробацію, що підтверджується актами впровадження в навчальний процес, наукову та практичну діяльність.

Автореферат відповідає змісту дисертації і оформлений згідно вимог які ставляться до такого виду наукових робіт.

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях. Результати дисертаційного дослідження опубліковані у 54-х працях, серед них одна монографія, 25 фахових наукових статей і 28 публікацій тез виступів на наукових заходах, що значно перевищує встановлені МОН України кількісні вимоги і підтверджує належне попереднє оприлюднення результатів дослідження.

Наукового стилю та виваженого використання наукової термінології у роботі дотримано.

Попри це, у дисертаційному дослідженні Романової Альони Сергіївни є поле для наукової дискусії, як і в будь-якій творчій праці, а особливо, філософсько-правового спрямування.

1. У підрозділі 2.2 «Метафізична природа права як його самодостатність» дисертантка не заперечує підходу, на основі філософії І. Канта, що «покарання – це вимога категоричного імперативу, що не потребує будь-яких додаткових практичних міркувань, а кримінальне покарання є справедливою карою за злочин, що припускає заподіяння державою певного страждання злочинцеві за скоєне ним зло». Попри це, у підрозділі 4.6 «Праволомна поведінка людини як порушення нормативно-ціннісних стереотипів природного права» автор визначає пріоритетними природно-правові санкції, як відповідальність людини за руйнування балансу існування соціоприродного і природно-правового простору.

2. З огляду на задекларовану проблематику, робота б виграла якщо б дисертантка приділила більше уваги аналізу вини і покарання на основі інтелігібельного і сенсигбельного вимірів, послуговуючись природно-правовою і позитивістською концепцією у праворозумінні.

3. У роботі дещо категорично протиставляється природно-правова свобода і свобода, яку людині диктує держава. Мабуть не варто недооцінювати свободу, що диктує держава, тому, що держава ще й, певним чином, не допускає, так званою, «свободою в межах» сваволі у поведінці людини, не дозволяє їй забути про свої обов'язки. Тому, доцільно було б ґрунтовно розглянути принцип паритету свободи і відповідальності й абсолютизації свободи, нехтування яким переходить інколи в анархію.

4. У підрозділі 3.4 дисертації автор вірно, але дещо поверхнево розкриває одну з форм гармонійного співіснування людини і держави – правову державу. Варто було б розкрити умови та особливості формування правової держави на основі норм природно-правового простору, в контексті співвідношення людина-держава-право, а також, акцентувати увагу на проблемі подолання суто декларативного характеру таких держав, що досить часто зустрічається у суспільстві.

5. У роботі авторка послуговується терміном «праволомна поведінка», зазначаючи, що за нормами природного права вона (поведінка) є патологією, хоча й допускає «градацію» небезпеки і шкідливості щодо наслідків її прояву і впливу на соціоприродний простір. Варто уточнити як у природно-правовому просторі встановлюється допустимість і недопустимість проявів праволомної поведінки.

6. Дисертантці дещо присутній максималізм і заідеалізованість в оцінках, судженнях та висновках, а це може скласти хибне враження, що в основу речей і явищ об'єктивної дійсності автор покладає виключно ідеальне, духовне начало і відкидає матеріальне.

Відтак, незважаючи на висловлені зауваження, зазначимо, що зміст дисертаційного дослідження відповідає паспортів спеціальності 12.00.12 – філософія права і є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові обґрунтовані результати, котрі в сукупності вирішують конкретну наукову проблему, що має істотне значення для науки філософії права.

Виконана робота на тему «Людина у природно-правовому просторі: інтелігібельний і сенсигібельний виміри» за структурою, змістом, висновками та пропозиціями відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, які ставляться до робіт на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, а також пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Романова Альона Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент:

**Ректор Хмельницького університету
управління та права,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України**

О. М. Омельчук

Підпис *О. М. Омельчука*
ЗАСВІДЧУЮ:
Вчений секретар університету

С. Лозинська

